

Марченко О. Ю.

аспірант спеціальності «Економіка»

Черкаського державного технологічного університету

Marchenko Alexander

Postgraduate Students, «Economics»

Cherkassy State Technological University

СПЕЦИФІЧНІ РИСИ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У роботі розглянуто сутність явища «інформаційна економіка», його специфічних властивостей, причин виникнення та впливу на соціально-економічні процеси. Представлено підходи науковців та законодавчі вимоги до трактування категорії «інформація». Виокремлено категорію «економічна інформація» як відомості та знання, що стосуються економічного стану різноманітних об'єктів, процесів (зокрема, виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних благ). Представлено взаємопов'язаність структурних елементів інформації на різних рівнях економічної системи (зокрема, таких як інформаційні ресурси, людські інтелектуальні ресурси, інформаційні системи та бази даних, інформаційна інфраструктура). Визначено ключові властивості економічної інформації. Представлено характерні особливості економічної інформації в умовах інформаційної економіки.

Ключові слова: інформація, економічна інформація, економіка, інформаційна економіка, економічна категорія.

Вступ та постановка проблеми. Під впливом руху світового співтовариства до інформаційної стадії розвитку виникає потреба у дослідженні відповідних соціально-економічних процесів із позиції трансформацій, котрі мають місце у економічних відносинах. На всіх етапах життєдіяльності людини відбуваються динамічні зміни продуктивних сил у ринкових умовах господарювання. Модифікація інформації не лише в один із найважливіших ресурсів та чинників виробництва, а й кінцевий продукт і товар, формує необхідність осмислення причин та наслідків змін, спричинених зростанням ролі інформації у господарсько-економічних процесах.

Усе частіше науковці акцентують увагу на незаперечній ролі інформації у соціально-економічних процесах та стрімкому зростанні цієї ролі протягом останніх десятиліть, що вказує на перехід економічної системи на якісно вищу сходинку розвитку, так звану «інформаційну економіку». Оскільки електронні послуги та інформація зокрема набувають усе більшого значення у повсякденному житті громадян, державному управлінні та економіці у цілому, вибрана тема дослідження є вкрай актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові підходи у даній сфері зосереджені на аналізі, оцінці та дослідженні різних особливостей та складників інформації, форм її прояву в економіці та суспільстві. Так, С.В. Коляденко, О. Мельничук, Д.Б. Кіреєв, І.П. Малик присвятили свої праці дослідженню феномену інформаційної економіки. Однак донині так і не вироблено чітких концептуальних підходів до визначення інформації як економічної категорії, її характерних ознак та особливостей, різних форм реалізації в умовах інформаційної економіки.

Метою даної роботи є дослідження характерних особливостей інформації як економічної категорії та її ролі в умовах зростання інформатизації соціально-економічного середовища.

Результати дослідження.

Протягом останніх десятиліть світова спільнота увійшла у нову фазу економічного розвитку, що зумовлено, з одного боку, революцією інформаційних технологій та подальшими технологічними звершеннями, а з іншого – глобалізацією соціально-економічних процесів. Поси-

лення процесів інформатизації та глобалізації в одному часовому проміжку вказує на виникнення нового етапу розвитку світової економіки, що визначається як інформаційна економіка [1, с. 159].

Сьогодні трактування терміна «інформаційна економіка» відрізняються залежно від підходу конкретного дослідника та технології дослідження. Найбільш поширеним є визначення інформаційної економіки як відповідної фази розвитку суспільства, головними продуктами виробництва якої є інформація та знання, які, на думку О. Мельничук, «забезпечують функціонування електронного бізнесу та надання електронних послуг державою за умов мінімізації витрат на пошук інформації» [2, с. 95].

Для інформаційної економіки характерним є зростання ролі інформації та знань у суспільному житті; збільшення питомої ваги інформаційних комунікацій, продуктів та послуг у ВВП країни; формування глобального інформаційного простору, у якому здійснюється ефективна інформаційна взаємодія індивідів, зокрема у зв'язку з доступністю світових інформаційних ресурсів, споживанням відповідних інформаційних продуктів і послуг, прискоренням здійснення операцій і бізнес-процесів, що зменшує їхню вартість [3, с. 103].

І.П. Малика зазначає, що перехід до інформаційної економіки викликаний динамічним зростанням ролі інформації та електронних послуг, а отже, застосуванням ІКТ в економіці, державному управлінні та повсякденному житті громадян. Суспільний розвиток в умовах інформаційної економіки піддається зміні, що спричинено трансформаванням інфраструктури та технологій. Зважаючи на те, що головним продуктом інформаційної економіки є інтелектуальні послуги та наукомісткі товари, найбільш важливими є інформація та знання, які забезпечують розвиток інформаційних технологій. Тому автор визначає інформаційну економіку як тип економіки, в якому продуктивність та конкурентоспроможність суб'єктів господарювання забезпечуються, головним чином, їх здатністю генерувати, обробляти та ефективно використовувати інформацію, засновану на знаннях. В інформаційній економіці інформація є валютою та продуктом [4, с. 27–30]. Зважаючи на такий підхід, варто детальніше розглянути

сутність та характерні риси інформації як економічної категорії в умовах інформаційної економіки.

У науковому обігу термін «інформація» характеризується зазвичай виходячи з класичних значень у межах кібернетики, інформатики, філософії тощо. Зважаючи на різні концептуальні бачення, інформація розуміється як: окреслення змісту повідомлення, одержаного із зовнішнього середовища під час пристосування до нього (Н. Вінер); комунікація та зв'язок, які забезпечують усунення невизначеності (К. Шеннон); спосіб передавання різноманіття (У. Ешбі); форма репрезентації різноманіття (А. Урсул) тощо [5].

Вітчизняне законодавство подає таке визначення категорії «інформація»: це відомості або дані, які можуть бути збереженими на матеріальних носіях або представлені в електронному вигляді [6]. Український економіст Л.Г. Мельник під інформацією розуміє природну реальність, наділену характерними ознаками предметів та явищ природи, котрі відображаються у просторі та часі. Якщо простір є формою буття матерії, котра виражає її протяжність та взаємодію елементів, то час характеризує тривалість існування матерії та послідовність зміни станів [7, с. 11].

Однак репрезентативність даного визначення для економічного середовища є досить низькою. Обмеженість аналізу пояснюється тим, що більшість науковців розглядає інформацію переважно на рівні кількісних характеристик замість чіткої адресної ідентифікації вибраного виду інформації. Доцільно більш чітко окреслити характеристики у структурі чинників виробництва та у формі їх функціонування для конкретної економічної системи, які представляє категорія «інформація» у відповідному контексті. Тому в контексті вибраного вектору дослідження доцільно виокремити саме «економічну інформацію».

М.В. Бондар визначає інформацію (зокрема, економічну) як відомості, повідомлення та знання, що стосуються економічного стану різноманітних об'єктів та процесів. Економічна інформація містить дані про процеси виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних благ. На думку автора, відповідні дані стають інформацією тоді, коли представляють цінність для вирішення певного завдання [8, с. 168].

Д.С. Безручко пропонує під економічною інформацією розуміти змінену та оброблену сукупність відомостей, котра демонструє стан та хід економічних процесів.

Циркуючи в економічній системі, вона супроводжує процеси виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ та послуг [5].

Економічний розвиток характеризується взаємодією таких основоположних елементів, як матерія (матеріальні чинники виробництва), енергія (праця людини) та інформація. Ядром економічних процесів є процес перетворення матерії, в якому інформація виконує структуруючу функцію, а енергія забезпечує швидкість протікання даних процесів. Взаємозалежність матеріальних елементів, які формують відповідні структури, носить інформаційний характер. Відповідні закономірності проявляються зі зростаючою силою в економіці у міру розвитку останньої. При цьому між зміною матеріальних затрат та енергії існує прямо пропорційний зв'язок.

Зростання змін у господарській діяльності відбувається за збільшення рівня інформаційних взаємодій за мінімального розсіювання енергії. Тобто за рівних умов зміна інформаційних потоків перебуває в оберненій залежності від зміни матеріальних та енергетичних затрат. Інформація в економіці виступає як самоорганізований чинник. Процес інформатизації соціально-економічної сфери складається з трьох взаємопов'язаних складників: медіатизації (вдосконалення засобів збору, збереження, обміну та розповсюдження інформації); комп'ютеризації (поліпшення засобів пошуку та опрацювання інформації); інтелектуалізації (розвиток навичок сприйняття та породження інформації) [5].

Циркуляція інформаційних потоків у системі характеризує інформаційний обмін. Усі структури інформації на різних рівнях економічної системи є взаємопов'язаними, що являє собою організаційну єдність економіки. Відповідні зв'язки динамічні, а тому зміни в елементах однієї структури у даний момент часу спричиняють зміни в інших структурах у подальшому, що трансформує вихідну структуру. Дані хвилеподібної трансформації добре простежуються, наприклад, на рівні підприємства (рис. 1).

Зважаючи на відсутність єдиного концептуального підходу до сутності категорії «інформація», варто виокремити три основні форми її функціонування в економічній системі. У першому випадку це дані, необхідні контрагентам для здійснення раціонального розподілу ресурсів (складник трансакційних витрат). При цьому, оскільки інформація є асиметричною, раціональність у прийнятті рішень економічними агентами залежатиме

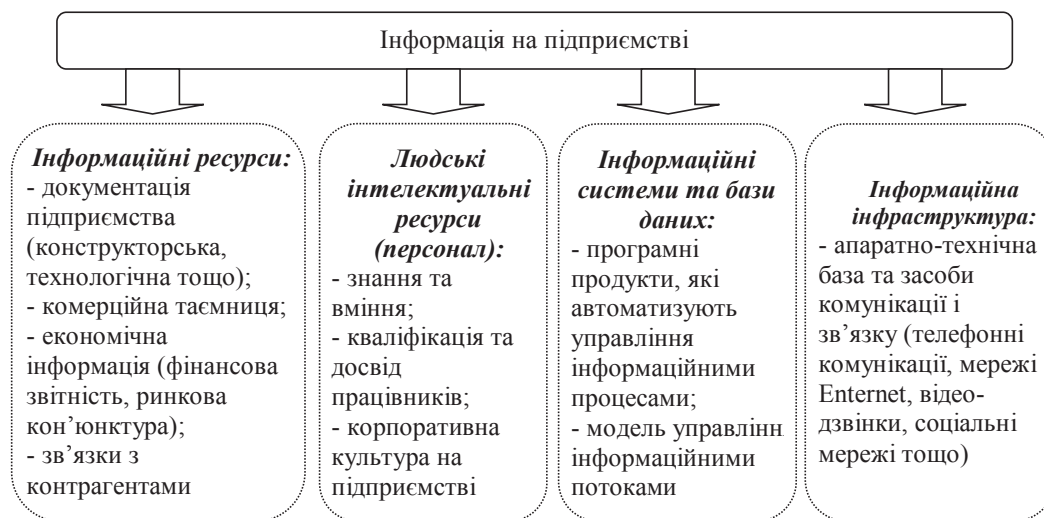

Рис. 1. Структуризація інформації на рівні підприємства

Джерело: складено автором за даними [9, с. 125–126]

від рівня економії не лише матеріальних витрат, а й власних інтелектуальних зусиль для її пошуку.

По-друге, інформація є системоутворюючим чинником. Саме сучасні технології передавання забезпечили перетворення інформації на один із головних факторів економіки. Для інформації притаманна універсальність: вона виступає у ролі як засобу та предмету праці, так і кінцевого продукту.

По-третє, інформація є важливим елементом інформаційно-комунікаційних технологій (а саме технологій обробки інформації). Даний напрям демонструє одну з найхарактерніших особливостей сучасної інформаційної економіки – забезпечення зворотного зв'язку та спроможність інформації до самовпливу.

Багатогранність економічної інформації пояснюється тим, що вона демонструє єдність визначеності та невизначеності. Проте, як зазначалося, інформація є сукупністю відомостей, що унеможливорює невизначеність. Невизначеність інформації пов'язана з імовірнісним характером руху матерії. Невизначеність також виникає, з одного боку, через вплив на об'єкт дослідження інших об'єктів, а з іншого – під впливом мобільності та постійного розвитку об'єкта.

Зважаючи на вищезазначене, варто виокремити основні функції, властиві інформації в економіці:

- вплив на результати прийнятих економічними агентами рішень;
- фактор виробництва (засіб праці);
- виробнича сировина (предмет праці);
- забезпечення виробничих процесів (зокрема, конструкторське, технологічне та організаційно-управлінське);
- засіб удосконалення виробничих систем та впровадження інновацій;
- складник праці (знання та інтелектуальний капітал);
- продукт праці (об'єкт купівлі-продажу, формуючи інформаційний ринок);
- суспільне благо;

- підвищення ефективності економіки за рахунок розвитку інформаційних технологій;

- визначення рівноважного стану економічної системи (будучи елементом ринкового механізму) [5].

Економічна інформація є економічним ресурсом, який бере активну участь у процесі суспільного виробництва й відтворення. Тобто інформаційні ресурси характеризуються не лише виробничою, а й відтворювальною функцією (перетікаючи в знання, інформація знову трансформується у конкретну інформацію). Разом із цим інформації притаманна низка особливостей, які вирізняють її з-поміж інших традиційних ресурсів (рис. 2).

Інформація поряд з організаційними ресурсами може забезпечити зростання ефективності виробництва без суттєвого підвищення споживання традиційних чинників (праця, земля, капітал). Тобто інформаційний вектор розвитку економіки є поєднанням екстенсивного та інтенсивного напрямів економічного зростання постіндустріальних економічних систем.

Висновки. Отже, використовуючи поширені у наукових колах підходи до трактування категорії «інформація» залежно від форм прояву, її варто розглядати як: дані (повідомлення) економічним агентам, які цього потребують; структуруючий елемент економіки; елемент ІКТ. При цьому варто окремо розглядати термін «економічна інформація» як сукупність відомостей, що характеризують стан використання (обробки) даних у господарській діяльності відповідно до рівня розвитку виробничих чинників та сформованих економічних відносин. Відповідно, можна виокремити такі характерні особливості економічної інформації в умовах інформаційної економіки: швидкість розповсюдження, невичерпність у споживанні, можливість додатково скористатися без збільшення витрат виробництва, визначальний чинник характеру та можливості виробництва. Своєю чергою, це може бути теоретичною основою для розроблення стратегії забезпечення розвитку інформаційної економіки, що є перспективою подальших досліджень.

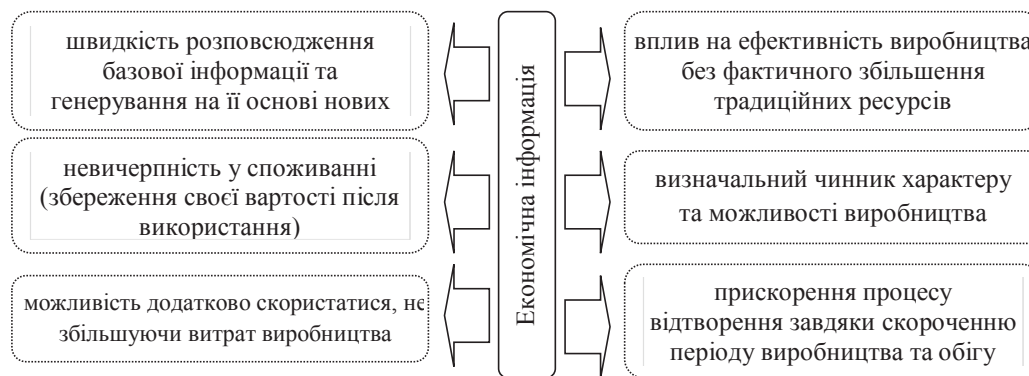

Рис. 2. Характерні особливості економічної інформації в умовах інформаційної економіки

Джерело: побудовано автором за даними [5]

Список використаних джерел:

1. Коляденко С.В. Інформаційний менеджмент як складова інформаційної економіки. *Галицький економічний вісник*. 2016. № 2. С. 158–164.
2. Мельничук О. Розвиток електронної комерції у структурі інформаційної економіки України. *Економіка*. 2014. № 8(161). С. 93–97.
3. Кіреєв Д.Б. Вдосконалення механізмів розвитку інформаційної економіки в Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління»*. 2016. Вип. 2. С. 102–109.
4. Малик І.П. Тенденції розвитку інформаційної економіки в Україні. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. 2013. Вип. 1(14). С. 25–34.
5. Безручко Д.С. Ключові особливості інформації як економічної категорії. *Ефективна економіка*. 2012. № 12. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1630> (дата звернення: 23 листопада 2019 р.).

6. Закон України «Про інформацію» від 2.10.1992 № 2657-XII, зі змінами від 16 липня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2657-12> (дата звернення: 24 листопада 2019).
7. Мельник Л.Г. Информационная экономика : монографія. Сумы : Университетская книга, 2003. 288 с.
8. Бондар М.В. Економічна інформація та її використання в моделях. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 4(1). С. 168–172.
9. Тесленок І.М., Кучеренко М.О. Сутність і структура інформаційного потенціалу підприємства. *Бізнес Інформ*. 2011. № 6. С. 124–127.

References:

1. Koliadenko S.V. (2016) Informatsiinyi menedzhment yak skladova informatsiinoi ekonomiky [Information management as a component of information economy]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk* [Galician Economic Bulletin], vol. 2. pp. 158–164.
2. Melnychuk O. (2014) Rozvytok elektronnoi komertsii u strukturі informatsiinoi ekonomiky Ukrainy [Development of e-commerce in the structure of Ukrainian information economy]. *Ekonomika* [Economy], vol. 8(161). pp. 93–97.
3. Kirieiev D.B. (2016) Vdoskonalennia mekhanizmiv rozvytku informatsiinoi ekonomiky v Ukraini [Improvement of information economy development mechanisms in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. Seriya : Derzhavne upravlinnia* [Bulletin of the National University of Civil Protection of Ukraine. Series: Public Administration], vol. 2. pp. 102–109.
4. Malyk I.P. (2013) Tendentsii rozvytku informatsiinoi ekonomiky v Ukraini [Trends in Ukrainian information economy development]. *Visnyk Skhidnoevropeiskoho universytetu ekonomiky i menedzhmentu* [Bulletin of the Eastern European University of Economics and Management], 2013. vol. 1(14). pp. 25–34.
5. Bezruchko D.S. (2012) Kliuchovi osoblyvosti informatsii yak ekonomichnoi katehorii [Key features of information as an economic category]. *Elektronnyi zhurnal «Efektyvna ekonomika»* [Electronic journal Effective Economy], vol. 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1630> (accessed 23 November 2019).
6. Закон України «Про інформацію» від 2.10.1992 р. № 2657-XII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2019 р., № 2704-VIII із змінами від 16 липня 2019 року. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2657-12> (accessed 24 November 2019).
7. Melnyk L.H. (2003) *Ynformatsyonnaia ekonomika: monohrafiya* [Information economy: monograph]. Sumy: YTD «Universtetskaia knyha».
8. Bondar M.V. (2015) Ekonomichna informatsiia ta yii vykorystannia v modeliakh [Economy information and its using in models]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky* [Bulletin of the Khmelnytsky National University. Economic science], vol. 4(1). pp. 168–172.
9. Teslenok I.M., Kucherenko M.O. (2011) Sutnist i struktura informatsiinoho potentsialu pidpriemstva [The essence and structure of enterprise's information potential]. *BiznesInform* [BusinessInform], vol. 6. pp. 124–127.

СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИНФОРМАЦИИ КАК ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ

Аннотация. В работе рассмотрены сущность явления «информационная экономика», ее специфические свойства, причины возникновения и влияния на социально-экономические процессы. Представлены подходы ученых и законодательные требования к характеристике категории «информация». Выделена категория «экономическая информация» как сведения и знания, касающиеся экономического состояния различных объектов, процессов (в частности, производства, обмена, распределения и потребления материальных благ). Представлена взаимосвязь структурных элементов информации на разных уровнях экономической системы (в частности, таких как информационные ресурсы, человеческие интеллектуальные ресурсы, информационные системы и базы данных, информационная инфраструктура). Определены ключевые свойства экономической информации. Представлены характерные особенности экономической информации в условиях информационной экономики.

Ключевые слова: информация, экономическая информация, экономика, информационная экономика, экономическая категория.

SPECIFIC FEATURES OF INFORMATION AS ECONOMIC CATEGORY IN CONDITIONS OF INFORMATION ECONOMY

Summary. According to the world community movement to the information stage of development, the need of studying the socio-economic processes from the point of transformations that take place in economic relations, appears. At all stages of human activity there are dynamic changes of productive forces in market conditions of management. Modification of information not only into one of the most important resources and factors of production, but also the final product and product, creates the need to understand the causes and consequences of changes caused by increasing role of information in economic processes. Scientists point to indisputable role of information in socio-economic processes and rapid growth of this role in recent decades, which indicates the transition of economic system to a qualitatively higher stage of development, the «information economy». Information economy is an appropriate stage of society development which main goods are information and knowledge that ensure functioning of e-business and provision of electronic services by the state, while minimizing the information seeking costs. As electronic services and information, in particular, are becoming increasingly important in citizens' daily lives, government and economy as a whole, this research subject is extremely relevant. The essence of information economy phenomenon, its specific properties, causes and impact on socio-economic processes is considered. Scientists approaches and legislative requirements for interpretation of category «information» are presented. There was separated the category «economic information» as information and knowledge related to the economic state of various objects, processes (in particular, production, exchange, distribution and consumption of goods). The interconnectedness of information structural elements at different levels of economic system (in particular, information resources, human intellectual resources, information systems and databases, information infrastructure) is presented. The key properties of economic information are identified. The characteristic features of economic information in conditions of information economy are presented.

Key words: information, economic information, economy, information economy, economic category.